

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.1.12>

О. Ю. Абакумова

аспірант кафедри криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ

ЕТАП ДОСЛІДЧОЇ ПЕРЕВІРКИ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТАКТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ ЧИ ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ

У статті розкривається значення етапу дослідчої перевірки під час побудови та реалізації тактичних операцій початкового етапу розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.

Констатовано, що досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань і, відповідно, з цього моменту детектив, слідчий повинен кваліфікувати діяння та розпочати досудове розслідування та використовувати такий інструментарій досудового розслідування як проведення окремих слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій.

Автором висловлено думку, що етап дослідчої перевірки первинної інформації є обов'язковою передумовою для правильної кваліфікації кримінальних правопорушень і вибору напрямів їх розслідування, вибору тактичних прийомів, слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, а також тактичних операцій початкового етапу розслідування.

За результатами проведеного дослідження встановлено, що найбільш поширеними причинами для початку досудового розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою є заяви та повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення та відомості, встановлені шляхом проведення оперативно-розшукових заходів.

Дослідником зроблений висновок, що зважаючи на гострий дефіцит часу при прийнятті процесуального рішення про необхідність початку досудового розслідування та за умов обмеженої доказової слідчої інформації, дослідча перевірка за допомогою оперативно-розшукових заходів хоча і не закріплена процесуальним законом, втім, є обов'язковою стадією та визначальною ознакою досудового розслідування саме корупційних кримінальних правопорушень.

Констатовано, що при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень дослідча перевірка отриманої інформації про їх вчинення виступає, фактично, підготовчим етапом проведення слідчих (розшукових) дій, відповідно, надає можливість обрати найбільш оптимальний комплекс невідкладних слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, а також тактичних комбінацій, з метою одержання максимальної кількості доказової інформації в умовах збереження таємності факту викриття правопорушення.

Ключові слова: корупційні кримінальні правопорушення; заходи криміналістичної тактики, етапізація досудового розслідування.

Постановка проблеми. З метою забезпечення ефективності досудового розслідування, його слід здійснювати по чергово, покроково. Ділення процесу розслідування на окремі етапи надає можливість деталізувати проміжні так-

тичні завдання розслідування кримінального правопорушення та уточнювати, корегувати заходи, спрямовані на їх вирішення. В той же час, внесенням змін до кримінального процесуального законодавства щодо виключення стадії

дослідчої перевірки суттєво впливає на процес підготовки та реалізації тактичних операцій початкового етапу розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Поняття, види, етапи та значення тактичних операцій під час розслідування злочинів були предметом дослідження у працях наступних вчених: В.М. Шевчука [1], Я.Є. Мишкова [2], О.В. Приходька [3], С.С. Чернявського [4], О.В. Пчеліної [5].

Мета статті – дослідити правову проблематику впливу етапу дослідчої перевірки на побудову тактичних операцій початкового етапу розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.

Виклад основного матеріалу. Початковий етап розслідування кримінальних правопорушень є винятково важливим і разом з тим найбільш складним, оскільки носить проблемно-ситуаційний, евристичний характер [6, с. 57].

Після набуття чинності нового КПК України та ліквідації інституту порушення кримінальної справи, визначення початкового етапу розслідування і характерних для нього алгоритмів першочергових слідчих (розшукових) дій зазнав серйозних коректив.

Вимогами ч. 1, 2 ст. 214 КПК України передбачено, що досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, а відомості до реєстру слідчий і прокурор зобов'язані внести невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення [7].

Відповідно з цього моменту детектив, слідчий повинен кваліфікувати діяння та розпочати досудове розслідування. І лише з цього моменту можна використовувати такий інструментарій досудового розслідування як проведення окремих слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій.

В той же час, у наукових колах висувуються точки зору стосовно виділення етапу перевірки інформації про вчинення кримінального правопорушення. Зокрема, О.В. Пчеліна вважає, що відсутність такої стадії кримінального процесу як дослідча (попередня) перевірка інформації про злочин призводить до того, що до Єди-

ного реєстру досудових розслідувань у графі кваліфікація кримінального правопорушення вказується та, яка була зазначена в заяві (повідомленні) про злочин. І тут виникають наступні труднощі – проведення будь-яких негласних заходів можливе тільки після початку кримінального провадження (внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань). Тому, інформація про виявлений злочин не є перевіреною, а, отже, й достовірною. Як наслідок – провадження розпочинається із неправильної кваліфікації кримінального правопорушення [5, с. 315].

В цілому погоджуючись з дослідницею, ми вважаємо, що такий етап розслідування як збір і перевірка первинної інформації є обов'язковою передумовою для правильної кваліфікації кримінальних правопорушень і вибору напрямів їх розслідування, вибору тактичних прийомів, слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, а також тактичних операцій початкового етапу розслідування.

Етап збирання і перевірки первинної інформації про прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовими особами характеризується наявністю ситуацій, коли:

а) до правоохоронного органу (прокуратури, СБУ, ДБР, НАБУ) звернулася особа (особи), від якої вимагають неправомірну вигоду працівники поліції;

б) одержано повідомлення чи оперативну інформацію про підготовку до конкретного епізоду одержання неправомірної вигоди поліцейським або завершений епізод протиправного діяння;

в) факт кримінального правопорушення було встановлено в ході розслідування в іншому кримінальному провадженні [8].

За даними, викладеними у Звіті МВС України про стан протидії корупції за 2023 рік вбачається, що за звітний період обліковувалось 368 кримінальних проваджень, з яких 169 було виявлено співробітниками Національної поліції України [9].

Найбільш розповсюдженими приводами для початку досудового розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою є заяви та повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення. Заяви та повідомлення можуть бути приводом для початку досудового розслідування лише за тієї умови, що в них містяться відомості про джерело інформації, яким може

бути сам заявник або інші названі ним особи. Вказівка на джерело відомостей – обов'язкова ознака будь-якого приводу для початку досудового розслідування [10, с. 279].

В той же час, кожна заява чи повідомлення про можливе вчинення кримінального правопорушення має бути перевірена. Указані в заяві факти повинні бути ретельно перевірені з точки зору їх достовірності. Проведення відповідної перевірки дозволяє ще до початку досудового розслідування (на етапі реалізації оперативних матеріалів у разі заведення оперативно-розшукової справи) визначити об'єкти, які мають доказове значення у провадженні, зокрема підлягають вилученню, а також намітити послідовність першочергових слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій [4, с. 226].

Тобто, початку кримінального провадження за фактами корупційних злочинів передуює, як правило, оперативна розробка стосовно конкретної службової особи (або кола осіб), які ймовірно підготували вчинення або вчинили корупційне кримінальне правопорушення.

Використання детективом, слідчим можливостей оперативних сил та засобів під час досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень дає змогу більш правильно й точно визначити основні напрями розслідування кримінального провадження й конкретизувати завдання, що виникають на окремих його етапах, розширює можливості для якісної перевірки висунутих слідчих версій, сприяє виявленню джерел і шляхів отримання доказів, підвищує результативність слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій і ефективність застосованих під час їх проведення тактичних прийомів, дає можливість глибокого вивчення особи підозрюваного та свідків, в окремих випадках може істотно вплинути на зміст та змінення в потрібному напрямі слідчих ситуацій, що виникають під час досудового розслідування службового злочину [11, с. 154].

Одним із приводів для початку кримінального провадження про корупційне кримінальне правопорушення, передбачене ст. 368 КК України, є встановлені фактичні дані за результатами оперативно-розшукової діяльності.

Слідчий в межах розпочатого ним досудового розслідування дає письмові доручення оперативним співробітникам. Початковий етап взаємодії слідчого із оперативними підрозділами збігається з завершенням проведення оперативної перевірки, прийняттям рішення слідчим про початок кримінального прова-

дження й початковим етапом досудового розслідування. Він зумовлений отриманням певного обсягу первинної інформації про корупційні злочини [11, с.160].

Таким чином, зважаючи на гострий дефіцит часу при прийнятті процесуального рішення про необхідність початку досудового розслідування та за умов обмеженої доказової слідчої інформації, при розслідуванні корупційного правопорушення у вигляді прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, дослідча перевірка за допомогою оперативно-розшукових заходів хоча і не закріплена процесуальним законом, втім, на нашу думку, є обов'язковою стадією та визначальною ознакою досудового розслідування саме корупційних кримінальних правопорушень. За умови, коли з матеріалів оперативно-розшукових справ стало відомо про факти корупційних діянь, їх характер, детектив, слідчий мають можливість обрати найбільш оптимальний спосіб фіксації доказової інформації та провести документування цих подій шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій, але відповідно в межах розпочатого кримінального провадження.

Тобто, при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень попередня перевірка отриманої інформації про їх вчинення виступає, фактично, підготовчим етапом проведення слідчих (розшукових) дій, відповідно, надає можливість обрати найбільш оптимальний комплекс невідкладних слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, а також тактичних комбінацій, з метою одержання максимальної кількості доказової інформації в умовах збереження таємності факту викриття правопорушення.

В той же час, матеріали дослідчої перевірки інформації про вчинення корупційного кримінального правопорушення, одержаної внаслідок перевірки заяви про його вчинення чи матеріалів оперативно-розшукових заходів, мають лише орієнтуючий чи довідковий характер та не можуть виступати в подальшому доказами в кримінальному провадженні. Ця інформація має бути зафіксована у подальшому у процесуальний спосіб після внесення відомостей до ЄРДР.

Тобто, одержана інформація про прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою перевіряється детективом, слідчим не лише до її внесення в ЄРДР, а і відразу після цього.

За чинним КПК України 24-х годинний термін – це не перевірка заяв та повідомлень про кримінальне правопорушення, а лише внесення відповідних відомостей до ЄРДР. Для перевірки заяв та повідомлень про кримінальне правопорушення після внесення відповідних відомостей до ЄРДР чинний КПК допускає проведення за наявності відповідних приводів та підстав усього комплексу процесуальних засобів: слідчих (розшукових) дій (гл. 20), у тому числі й негласних (гл. 21), заходів забезпечення кримінального провадження (Розділ II), а у передбачених випадках – усіх заходів ОРД, визначених ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [12, с. 101].

Д.О. Шумейко підкреслив, що виявлення ознак даного кримінального правопорушення фактично являє собою проведення відповідно до закону оперативно-розшукових заходів, слідчих і негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на встановлення обставин, що можуть свідчити про вчинення дій, безпосередньо спрямованих на вчинення прийняття обіцянки, пропозиції або отримання неправомірної вигоди службовою особою [13, с. 81].

На думку С.В. Олійника, на відміну від інших кримінальних правопорушень одержання неправомірної вигоди службовою особою важко розкрити внаслідок відсутності або наявності малої за обсягом кількості доказів. Основу таких доказів становлять матеріали оперативно-розшукової діяльності [14, с. 75-76].

До початку кримінального провадження здійснюється низка організаційно-тактичних, оперативно-розшукових заходів реагування на заяву й повідомлення про правопорушення. Тому необхідність самостійної стадії, що регламентує порядок отримання, перевірки, аналізу одержаної інформації, правові засади здійснення певних заходів, форми фіксації відомостей і допустимість їх використання як доказів у провадженні – суттєвий недолік діючого КПК України. Адже брак чіткої регламентації алгоритму вирішення заяв і повідомлень про злочини призводить до того, що правоохоронці змушені фальсифікувати, компенсуючи прогалини цього кодексу нормативними актами (положеннями, наказами, інструкціями, дорученнями тощо). Тому ми повністю розділяємо думку, що відсутність окресленої процесуальної стадії призводить до низки недоліків. Конкретніше: неможливо об'єктивно правильно вирішити заяви й повідомлення про злочини; термін, встановлений законодавцем (24 години),

нереально витримати ні теоретично, ні практично; не враховано випадки, коли неможливо виявити об'єктивні обставини вчинення криміналу. Ці й інші аспекти призводять до порушень строків вирішення заяв і повідомлень, необґрунтованого внесення в Єдиний реєстр досудових розслідувань фактів [5, с. 342].

Про необхідність проведення дослідчої перевірки свідчить також і судова практика. Зокрема, у постанові Касаційного кримінального суду від 30 вересня 2021 року у справі №556/450/18, викладена наступна правова позиція: слідчий, прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, зобов'язані прийняти та зареєструвати таку заяву чи повідомлення. Відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається. Разом із цим слідчий, прокурор після прийняття та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, виходячи з їх змісту, має перевірити достатність даних, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, за наслідками чого ним приймається рішення про початок досудового розслідування шляхом внесення відповідних відомостей до ЄРДР. Таким чином, підставою початку досудового розслідування є не будь-які прийняті та зареєстровані заяви, повідомлення, а лише ті з них, з яких вбачаються вагомні обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, короткий виклад яких разом із прізвищем, ім'ям, по-батькові (найменуванням) потерпілого або заявника, серед іншого, вноситься до ЄРДР [15].

У правовій позиції, викладеній у Постанові Верховного Суду від 11 листопада 2020 року у справі № 750/9145/18, зазначається, що суд повинен перевіряти, чи були реальні передумови для внесення відомостей в ЄРДР про тяжкий злочин та чи не було це штучним створенням умов для проведення НСРД [16].

Європейський суд з прав людини у своєму рішенні у справі «Ліблік та інші проти Естонії» від 28.05.2019 (заяви 173/15 та 5 інших) зазначив: «що стосується негласних заходів, то вони складали втручання у право заявників на повагу до приватного життя та листування, гарантоване статтею 8. Незважаючи на вимогу в законодавстві Естонії щодо того, що рішення про надання дозволу повинно містити підстави, рішення, прийняті суддями, містили лише поверхневі заяви, в той час як клопотання про-

курорів про надання дозволу, взагалі не містили жодного обґрунтування. Відтак, втручання не було «відповідним до закону», тому стаття 8 була порушена».

Висновки і пропозиції. Виходячи з викладеного, можна стверджувати, що враховуючи особливості корупційних кримінальних правопорушень в частині того, що особа правопорушника відома та на початковому етапі детектив, слідчий мають діяти в умовах обмеженої кількості матеріальних слідів. Окрема криміналістична методика, зокрема, така її складова частина, як рекомендації щодо початку кримінального провадження прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, має включати в себе не лише комплекс взаємопов'язаних невідкладних початкових слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій відразу після одержання заяви, повідомлення чи іншої інформації про кримінальне правопорушення, але і положення про перевірочні дії до внесення інформації до ЄРДР щодо виявлення ознак прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, які виступатимуть підґрунтям для організації і планування початкового етапу розслідування загалом та реалізацію тактичних операцій зокрема.

Список використаної літератури:

1. Шевчук В. М. Тактичні операції у криміналістиці: теоретичні засади формування та практика реалізації : монографія. Харків : Апостіль, 2013. 440 с.
2. Мишков Я. Є. Методика розслідування хабарництва : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2005. 179 с.
3. Приходько О. В. Типові слідчі ситуації при розслідуванні хабарництва, вчиненого у сфері правоохоронної діяльності. Процесуальне та організаційне забезпечення діяльності органів досудового слідства та дізнання системи МВС України : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (14 трав. 2010 р.) / Кримський юридичний інститут Одеського державного університету внутрішніх справ. Сімферополь, 2010. С. 72–75.
4. Чернявський С. С. Теоретичні та практичні основи методики розслідування фінансового шахрайства : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010. 610 с.
5. Пчеліна О. В. Теоретичні засади формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2017. 45 с.
6. Тіщенко В. Криміналістичний аналіз даних, що характеризують суб'єктів корисливо-насильницьких злочинів / Валерій Львівського інституту внутр. справ. – 2002. – № 2. – С. 54-69.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
8. Таркан О. М. Методика розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою органу поліції. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – право (галузь знань – 08 Право). – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2021. URL : <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/16775>.
9. Звіт МВС України про стан протидії корупції за 2023 рік. <https://mvs.gov.ua/uk/activity/prevention-corruption/statistika>
10. Кримінальне процесуальне право України : навч. посібник / за ред. В.Г. Гончаренка, В.А. Колесника. – К. : ЮСТІНІАН, 2014. – 573 с.
11. Суворов О. М. Взаємодія підрозділів “К” Служби безпеки України із слідчими під час виявлення й досудового розслідування корупційних злочинів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / О. М. Суворов Акад. адвокатури України. – Київ, 2015. – 20 с.
12. Погорецький М. А. Початок досудового розслідування: окремі проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 93-103.
13. Шумейко Д. О. Негласний елемент у системі тактичної операції по документуванню прийняття пропозиції (обіцянки) та одержання неправомірної вигоди. *Наше право*. 2015. № 3. С. 104-111.
14. Олійник С. В. Початковий етап та основні напрями розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою: дис. ... канд. юрид. наук ; спец. 12.00.09. К., 2016. 220 с.
15. Постанова Касаційного кримінального суду від 30 вересня 2021 року у справі №556/450/18. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100109396>
16. Постанова Верховного Суду від 11 листопада 2020 року у справі № 750/9145/18. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92765568>

Abakumova O. Yu. Stage of investigative verification in the implementation of a tactical operation in the investigation of the acceptance of an offer, promise or obtaining an unlawful benefit by an official person

The article reveals the importance of the stage of investigative verification during the construction and implementation of tactical operations of the initial stage of the investigation of the acceptance of an offer, promise or receipt of an improper benefit by an official.

It was established that the pre-trial investigation begins from the moment of entering information into the Unified register of pre-trial investigations and, accordingly, from this moment on, the detective, the investigator must qualify the act and start the pre-trial investigation and use such tools of the pre-trial investigation as the conduct of separate investigators (detective) and secret investigators (detective) actions.

The author expressed the opinion that the stage of investigative verification of primary information is a mandatory prerequisite for the correct qualification of criminal offenses and the choice of directions of their investigation, the choice of tactical techniques, investigative (search) and covert investigative (search) actions, as well as tactical operations of the initial stage of the investigation.

According to the results of the conducted research, it was established that the most common reasons for starting a pre-trial investigation into the acceptance of an offer, promise, or receipt of an illegal benefit by an official are statements and reports about a committed criminal offense and information established by conducting investigative measures.

The researcher concluded that, taking into account the acute shortage of time when making a procedural decision about the need to start a pre-trial investigation and under the conditions of limited evidentiary investigative information, investigative verification with the help of operational and investigative measures, although not fixed by the procedural law, is nevertheless a mandatory stage and a defining feature of the pre-trial investigation is corruption criminal offenses.

It was established that during the investigation of corruption criminal offenses, investigative verification of the received information about their commission acts, in fact, as a preparatory stage of conducting investigative (investigative) actions, accordingly, it provides an opportunity to choose the most optimal set of urgent investigative (investigative) and covert investigative (investigative) actions, and as well as tactical combinations, with the aim of obtaining the maximum amount of evidentiary information in conditions of preserving the secrecy of the fact of the disclosure of the offense.

Key words: *corruption criminal offenses; measures of forensic tactics, phasing of pre-trial investigation.*